

VÁRADAI NAGY PÁL: URBIA. KOLOZSVÁR-BUDAPEST, JAK-PRAE.HU-KORUNK, 2012.

Nem csupán az elektronikai és kommunikációs, hanem a művészeti technológiák is sokat fejlődtek, ezért ma már elmondható, hogy szinte mindenki jól ír, aki ír – tudja, milyen színvonalra van szüksége, hogy megjelenhessen a piacon, azaz ismeri a szövegyártás technikai feltételeit. Régebben szűkebb volt a mezsgye, amin elindulhatott egy kezdő tollforgató. Mára ez a mezsgye kiszélesedett. Nincs nagy különbség a kapitalizmus apologétája, Michel Houellebecq és a trash-reality szerző, Shoon Cox között, ami az irni-tudást illeti. Ennek folyamán nehezebben kimutatható az az irodalmi hagyomány, amelynek a folytatója az új jelentkező. Nehezebben kimutatható, hogyan, milyen formában épül be a ma és főképp a jövő irodalmába, illetve hogy beépülhet-e egyáltalán. Ugyanakkor a mai technikai tudásával bárkinek könnyebb a jövő írójaként apostoli ígét hirdetni.

Váradai Nagy Pál a nehezebbik utat választja: elsődleges célja nem a technikai megfelelés, bár ilyen téren is leteszi a névjegyét, hanem van konkrét, „eszmei” mondanivalója, létezik számára a reális világ, amit régies kifejezéssel ábrázolni szeretne. Megvannak írásaiban a hagyományos toposzok és módszerek, akár még az „erdélyiség” is felfedezhető, ami nem csupán a beilleszthetőség, hanem bizonyos kölcsönhatás esélyeit is növeli. Könyvének erős jellemzője a mítoszteremtés, ami az erdélyi mágikus realizmusra (is) nagyon jellemző. Másik jellemzője a hetvenes-nyolcvanas évek prózájának „szociális” érzékenysége. Így aztán a „város” megteremtése, a maga mítoszrendszerével, szokásaival, térképével: sajátos erdélyi tulajdonjegyként kerül itt elélnk (Szilágyi István, Bodor Ádám, Bogdán László műveinek hangulatára emlékeztetnek az itt olvasható írások). Ide tartozik még a ciklikusság is, a szövegek szabdaltsága, ami ugyancsak használatos a már emlegetett szerzőknél (de sorolhatók mások is, Molter Károlytól Méliusz Józsefen át Vári Attiláig). A szürrealisztikus hangulat is érzékeltesen belengi a szövegeket, a fekete, roncsolt szürrealizmus, a „depressio transsylvaniae-érzés”, főképp a transzcendens eredetű, ám kifejezetten buta és gonosz hatalom víziója révén.

Az Urbia szinte valamennyi darabja magán hordozza a fenti jegyeket. De nézzük őket részletesebben.

Az Urbia-novellák városát Urbia, illetve Linna néven emlegetik lakói, anyanyelvüktől függően. A várost az Impéria nevű birodalom kebelezte be, amelynek elnevezése általánosan semmitmondó ugyan, ám berendezkedése, hatalmi szervei valamint bürokratikus működése a nemrégien még fennálló, 20. századi diktatúrára emlékeztetnek. Ugyanakkor akár jövőbeli fenyegetettséget is megjeleníthet, utalva a jelenben tapasztalható folyamatokra, amelyek viszont a diktatúra örök fennforgására figyelmeztetnek. A történeteket szürreális szálak szövik át, miközben a valóság éles és pontos leírásaként olvashatjuk őket: megtaláljuk bennük a kisebbség-többség problematikáját, a kisebbség és a többségi elnyomó hatalom viszonyrendszerét, nemkülönben a szülőföld és haza allegóriáit is.

A könyv különböző nyelvi rétegei is a fent említett örök körforgást érzékeltetik. A megformálás tekintetében az intertextualitás fontos szerepet kap: a jelöletlenül, olykor pontosan, de többnyire roncsoltan használt idézetek, világ- és magyar irodalmi alkotásokból – és nem csupán kanonizált szövegekből –, különféle időszeleteket raknak egymás mellé, igyekeztélvén ezáltal megteremteni mintegy az idő anyagát, a létezés malterét.

A könyv egyik legjobb darabja a gdr című szöveg. A „gödör” szónak a roncsolt változata a cím (innen kezdve a magánhangzó nélküli szavak felbukkanása gyakori lesz, ami a város kihaló nyelvére utalhat). A történet egy tényleges gödörről szól, amely szürrealisztikus módon egy memoárját „fogalmazó” kisgyerek, egy gyerekágy-lakó szobájában tűnik elő: ide, ebbe a gödörbe temetnek egy testetlen alakot, ám ez az alak maga a gödör – egészen karkai hangulat, Az odúra emlékeztető helyzet. Kár, hogy a mondatok nem elég erősek ahhoz, hogy ekkora feszítávót befogjanak. Nem elég szellemesek, könnyedek, amikor szellemesek akarnak lenni: „Így pusztultak el a planéták mozgásáról szóló feljegyzéseim, melyek alapján a fény légüres térbeli terjedési sebességét háromszázezerszer ezer pislogásonkénti kiságyban határoztam meg.” Sokkal többet markolnak, mint amit elbírnak, a képzavar olykor valódi gyámszalanságnak tűnik: „Szörös lábú, meztelen csend furakodott a gyülekezet öklébe, és a bütykös ujjak közül kacsintotta, hogy drámai pillanatok következnek.” Máskor pongyolaságnak: „Aztán megszólalt, olyan bársonyos hangon, amilyen csak egy molylepke szánya lehet.”

Az Újvilág felfedezésének párhuzamaként indul a könyv (Linna keresése): a Galambnak szólított hajós kolumbuszi kalandokon megy keresztül, míg végül megcsörren a zsebében a mobilja, pizsamaosztásra hívja haza a nagymamája. A groteszk regiszterei szólalnak meg a könyv legsikerültebb részeiben. Kevésbé jók a túlságosan áthallásos szövegek (öregtorony). Az öreg bagoly szembeszáll a varjakkal, a jövevényvarjakkal. Fiait oktatja, Szent István-i parainézis helyett kisebbségi életfilozófiával: „A varjak alávalóak, és sokan jönnek. Megengedhetik maguknak az utóbbi luxusát. És meg fognak állni a lábukon, mert tőlünk rabolt pénzzel és saját katonasággal rendelkezvén, megfelelő hadsereget szervezhetnek, és csatát vívhatnak bárkivel. Velünk. És a székvárosát fogja legelőbb felszerelni, és a vidéket hanyagolni fogja a birodalom. Pusztulni fog az örökségünk.” Ahogy jósolja, valóban megérkeznek a varjak, kikiáltják Linna helyére Urbiát, illetve az Impériumot. Urbiából kivesznek a régi lakók, csak a „csípőficamos lány” marad, aki aggszűz, mert nem kell senkinek, aki lelkesen szaval az ünnepélyeken továbbra is. A varjak kinevetik az egyedül maradó öreg bagolyt, akinek a fia elköltözik napnyugat felé... Az egymás mellé helyezett idézeteket olvasva, várnánk valamilyen fordulatra, ám semmi rendkívüli nem történik, hiába ígéri az öreg bagoly: „Voltak idők, amikor még hatalmasok voltunk, és orozslánokra vadászhattunk. De minden változik. És azoknak a koroknak csak mi, kevesek maradtunk hirmondói. És igen hitvány hirmondói, aminthogy anyátokat jöttment varjak is széttéphették. Nézzétek meg jól, ez az utolsó, hogy a nap úgy tér szentületre, amiképp ezredéve bajjal megvívjuk magunknak. Mert holnap fordulni fog a világ.”

A váratlan fordulat nem feltétlenül szükségszerű. A kifordított, groteszk jeleneteknek megvan a helyzeti energiájuk. Efféle helyzetekben pedig bővelkedik a könyv. Az Öreg ismét, viszont egészen másféle szerepben (Mégegyszer): „A háztömb előtt széttárta karjait, tenyerét az égnek fordította, és a maradékok nyelvén öblöset böggött, hogy gyertek. Mármost, hogy a varjak legyenek szívesek, jöjjenek, és ragadják őt el. Szeme sarkából a sarki nyárfát stírolta, egész télen fűrtökben lógtak rajta a varjak. Most is biztosan ott vannak, csak takarja őket a lomb. Még egyszer szól: gyertek, vigyetek. Az utca különben kihalt volt, apraja iskolában, nagyja a pénz után, a közeli gyár meg évek óta aludt. Sütött a nap. Varjak nem mutatkoztak. Valahonnan egy közönséges cirnos került viszont elő, alaposan

körbedorombolta az öreg lábait, teljesen összeszűrte a hősi halálra félretett tisztaruha lábszárát. Előbb türtöztette magát az öreg, de végül úgy horpaszon rúgta a szerencsétlen jószágot, hogy az bebukfencezett a túloldali autó alá. Feszélyezni kezdte a helyzet, a villanyszámlás is ráköszönt, már-már elszánta magát, hogy hazamegy, és szégyenteljesen fog meghalni. Akkor halk szárnysuhogást hallott. Végre. De csak egy veréb volt. És úgy röptéből, istenesen lepötytyintette a darutollas kalapot.”

Urbiában, a maradék linnaiak minden hetedik sóhaja a meseszép időkre emlékeznek. Tulajdonképpen az idő anyagának megteremtése, méghozzá a nyelv által: ebben van Váradi Nagy Pál könyvének legnagyobb erénye, ez hordozza az irodalmat: a nyelvben megfogalmazott gondolatot. Az öregek nyelve a korhadás fészke. A Teknő című darabban a Teknő nevezetű találmánnyal támaszthatók fel a kedvenc halottak, a szöveg szintjén viszont az archaikus ízű szóhasználat képi leugyanezt. Egyszerre mulatságos és vitriolos írás, kár hogy a vége beáldozza: zavarossá teszi egy maszatos csattanó kedvéért.

Az Urbia-ciklus bár nincs kijelölve, egyszer csak véget ér, a kötet utolsó írása – a legérettebb: (vissza a forráshoz) – már nem róla s nem Linnáról meg az Impériumról szól (Transzimpériát emlegetnek benne). De talán a korábbi, az azt megelőző, illetve a még korábbi: az utolsóelőtti-előtti (kallódó tagok) darab kilép már a ciklusból. Az utolsó, ahol még jelenidejüként emlegetik (a daráló leleménye), konkrétan is utal Kafka egyik írására, a Fegyencgyarmatra. A fegyencgyarmatról azonban nem lehetett megszökni... Kafka egyetlen hőse sem tudta otthagyni azt a világot, amelynek foglya volt. Urbiából azonban ki lehet szabadulni. Vagy ha szabadulni nem is – ki lehet nőni belőle, akár az iskolából.

Kategória: Téka

Denumire autor: Lőrincz Ildikó

Látó Szépirodalmi Folyóirat